

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 3.

Fylke: Telemark.

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Holla

Emne: Brynet

Bygdelag: Helgja

Oppskr. av: J. Ytterboe

Gard: Ytterboe

(adresse): Helgja.

G.nr. 55 Br.nr. 3

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Vesentlig

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Barnesjef. P. Helgen, Helgja, 83 år.

SVAR

Fra meget gammel tid bruktes ei jærstikke og rund slipstein (ein) til å skjerpe jærn (ein). Til å hvesse sigden (ein) bruktes slipsteinen og brynesteinen. Vi vet ikke når disse skjerpenger først blev tatt i bruk.

Ad 1. Det vanlige ord for bryne er jærstikke, brynestein og slipstein. Hein kjenns ikke.

Ad 2. Brynesteinen blev enten tatt med av "fellekara" fra Eidsborg når de reiste til Skinsmarken eller de blev også funnet i jorda. Disse jordfunn skrives seg sikkert fra Eidsborgfeltet - først med av isen på sin glider mot Frierfjorden. De brynesteinar som av og til hevs opp av feltn og finnes om våren kan være brukt og mistet eller glemt av ledarne våre.

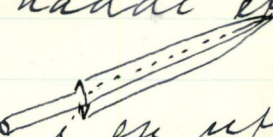
Ad 3. Ridstaper bortset fra barberkniven og nå b. blad blir først slipt på en rund slipstein og derefter hvesset med jærstikke eller brynestein. Barber =

2
kniven blir først striket på en "fin" bryne-
stein og deretter på en lerreim.

Ad 4. Der huskes bare sliping av jå og
sigd. Vår jå og vår sigd blev fra gammel
tid arbeidet i Finn. Finndølene reiste
omter og solgte sine varer. Fra midtten
av 1800-tallet kjøptes de i Krumbia (ei).

Ad 5. Slipsteinen sto alltid hjemme
ved huset; men slipegruse (eit) tok
man fra sliperupa (ei) ut på åker
og slåttevig. Den bar man i ein
nervask eller oppi eit lite trebråg.
Slipegruset blev med ett par timers
mellomten striket over jåstikka.

Ad 6. Her i Hella spiste man gjerne
dagens måltider heime (i byggethuset) og
da blev jå og sigd tatt med for å
skjerpes på steinen.

Ad 7. Ut på fælt blev jåen først
brynt med jåstikka og av og til brukte
man brynestein barefter. Jåstikka
var av hårt tre, eik eller ask, og alltid
oversmurt med slipegrus. De elste
jåstikker hadde et kvadratisk tver-
snitt. Deres håndtak
passet inn i en utvulig på årvett
arm-håndtak. Senere blev jåstikka
flatsere (rektangulært tverrsnitt). Den
blev da festet på selve lang-årvett.
Jåstikka følger altså til stadighet
årvett). Og jåen blev oppr. festet til
årve med vidje. Senere med lerreim.

Ad 8. Da jæn var festet med vije blev den slipt på kunn-steinen festet til årve. En den festet med lerkem facs den av årve. Den blir da bedre hveset og lerkemmen legges i vann for når denne astor kommer på årve, så trekker den seg sammen og jæn sitter støtt. Kunst-årv er lite brukt i Kolla. Den slipes helst på årve.

Ad 9. Jæn holdes mot brystet med eggen når man bryner den. Dette både når den er festa til langårv og stuttårv.

Ad 10. Brynesteinen blev båret i bryneslirre (ei). Nå ofte i bukse-lomma. Brynesteinen var av tre, festa på slattekarens bak til livremme (ei). Den inneholdt foruten brynesteinen, ofte endel slipe-gris.

Ad 11. Vites ikke.

Ad 12. Besvart under 10.

Ad 13. Man fikter bryner både av tre, naturstein og nå kunststein, som er kommet i handelen. Man bruker vann på sjerpe-griene enten H₂O, eget vann eller spytt.

Jæstikker av tre kan nå kjøpes og de er oversmunt med en blanding av tjære og sand.

Ad 14. Kelet som kommer ved bryning
kalles brynegrus (eit). 4

Ad 15. Brynegruse kjennes ikke
brukt til noe. Man må bare
passer seg for at det kommer i sår.

Ad 17. Hård brynestein blir bedre
ved å ligge i varmen. Er det
stark varme må den ikke ligge
lunge der.

Ad 18. Der skal være en bestemt
sång-tone i brynet og jævn, når
denne brynes riktig. Denne tone
kjennes bare av dyrsige slakte-
karer.

Ad 13. Når en spytt på brynet
(jæstikke og brynesteinen) høres der ofte
tju, tju, tju. Man likesom merket
seg ved denne lyd i hvilestønnen.
Den var en vending med jævens hvisken
mot gras-stråene.

Ad 14. Ingen kamsur eller visur
kjennes.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

adr. NORSK FOLKEMUSEUM

BYGDØY

279